

МЕФОДІВСЬКІ ТРАДИЦІЇ В ПОЛЬСЬКІЙ РОМАНТИЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Відразу зазначимо, що йдеться тут про зв'язок християнської кирило-мефодіївської традиції, а особливо мефодіївської, з польською літописною легендою про П'яста, що досить виразно засвідчується як в історичній літературі (кінця XVIII — початку XIX ст.), так і в художній.

Саме тому Адам Нарушевич у другому томі «Історії польського народу» висунув гіпотезу про те, що прадід Мешка I, Семовіт (син П'яста) міг прийняти християнство або від апостолів слов'ян Кирила та Мефодія, або від їхніх учнів¹. Цю думку пізніше підтримав і суттєво її розвинув Юзеф Максиміліан Оссолінський (творець Оссолінеума) у відомому науковому дослідженні під назвою «Домисл, підданий розслідуванню: гостями П'яста могли бути Кирило і Мефодій — апостоли слов'ян», виданому через два роки після смерті автора, тобто в 1828 році в «Науковому журналі бібліотеки ім. Оссолінських»². Основою його роздумів є, в основному, переказ, записаний уперше в Польському літописі Галла, де літописець розповідає про двох таємничих паломників, які прибули в околиці Гнезна і намагалися потрапити до замку Попеля, але їх «прогнали» і тоді вони *подалися у передмістя, де випадково потрапили до будинку землероба*³, а саме П'яста. Той гостинно зустрів їх, а вони — читаємо в Галла — із вдячністю прийняли запрошення бідного чоловіка та, увійшовши до гостинного будинку, сказали йому: *«Радуйтеся, воістину, що ми прибули до вас, можливо, наш візит принесе вам усякого багатства, а від потомків пошану і славу»*. Літописець також зазначає, що все це здійснилося з таємничої волі Бога⁴.

Отже, Оссолінського вразила, насамперед, таємничість паломників у переказі Галла, яку він намагався якось пояснити. *Справді, є щось*

¹ A.Naruszewicz. Historia narodu polskiego. — Warszawa, 1780. — Т. II. — S.69.

² J.M.Ossoliński. Domysł śledzeniu poddany: Goście Piasta mogli być Cyryl i Metody — apostołowie Słowian // Czasopismo Naukowe Księgozbioru Publicznego im. Ossolinskich, 1828. — Т. II. — S. 52–62.

³ Anonim tzw. Gall. Kronika polska / Przełożył R.Grodecki. Przekład opracował, wstępem i przypisami opatrzył M.Plezia. — Biblioteka Narodowa. — Seria I. — Nr. 59. — Wrocław—Kraków, 1982. — S.11.

⁴ Там само, с.11

таємниче, зазначає він, у цьому переказі [...]. А стосовно осіб, по яких ідеться, то, очевидно, вони були священиками, які одночасно із наміром наверненням у віру мали також політичні наміри. Отже, шукаючи в історії того часу, щоб знайти когось, не натрапляю ні на кого іншого, окрім Кирила та Мефодія¹.

Таким чином, двоє мандрівників із далеких країн могли бути, на думку Оссолінського, першими апостолами слов'ян, які потрапили в околиці Гнезна десь між 863–867 рр., тобто, перед подорожжю їх до Риму на запрошення Папи Миколи I Великого (помер 13. XI. 867, перед тим, як Кирило і Мефодій потрапили до апостольської столиці). Правда Оссолінський чітко підкреслив, що це лише гіпотеза (вже в анотації статті), але вважав її досить правдоподібною. Важливо також, що він звертає увагу не лише на релігійний, а й на політичний аспект таємничої місії гостей П'яста. Попри те, що гіпотеза Оссолінського була розкритикована, наприклад, Вацлавом Олександром Мацієвським, який у праці «Щоденники з історії, письменства і законодавства слов'ян» («Pamiętniki o dziejach, piśmiennictwie i prawodawstwie Słowian», Варшава, 1838) натякав на «нових казкарів», що в гостях у П'яста хотіли бачити апостолів слов'ян, Кирила та Мефодія, однак, вона виявилася плідною, зокрема, у деяких літературних творах епохи романтизму, про що йтиме мова далі.

Високого рангу переказові про П'яста і Жепіху надав факт його запису в найдавнішому польському літописі; відтак, він належить до найдавніших переказів у польській історіографії і з'являвся в кожному наступному середньовічному документі (а також у пізніших історіографів) без особливих змін, хоча саме цей мотив — про двох чужоземних паломників — зазнавав певних модифікацій, коли мова йшла про визначення: ким вони були?

Усі літописці визнавали їх таємничими постатями: чужі прибульці, невідомо звідки (але, очевидно, здалека), які мали чудодійну силу, дивовижним було збільшення за їхньої участі кількості наїдків і напоїв (у Галла: пива) перед урочистостями постригу сина П'яста — Семовіта. Галл, який, імовірно, записав цю легенду з усних переказів², не був

¹ Ossoliński, dz. cyt., s. 54.

² На подібність нашого переказу до легенди про св. Германа звернув увагу Юстин Фелікс Гайслер у рецензії праці А. Брюкнера про П'яста (A. Brückner. O Piaście. — Kraków, 1897) і згодом розвинув у статті Stosunek podania Gallusowego o Piaście do legendy o św. Germanie // Przegląd Historyczny, 1908. — S. 143—154.

схильний до фантазування, швидше за все він ретельно подавав факти, оповідаючи про цю незвичайну подію як про одкровення Господне. «Розкажу про дивні речі, — пише він, — але хто ж зможе зрозуміти великі Божі діяння? Хто насмілиться заглибитися в пояснення благодінь Бога, який вже в цьому житті неодноразово прославляє покору бідних і не вагається винагороджувати гостинність навіть язичників?»¹.

Ці двоє приїжджих, хоч і незвичайних, у Галла не перестають бути людьми; так само і в «Польській хроніці» Кадлубка², однак, автор «Великопольської хроніки» зазначає, що це були ангели або, на думку деяких, мученики Ян і Павел³, про це пише Ян Длугош: «Дехто їх вважав ангелами, інші — мучениками Яном і Павлом, свято яких припадає на 26 червня, адже коли їх запитував П'яст, як їх звати і ким вони є, то вони назвали ці імена»⁴.

Отже, усі ці три версії (виняткові люди, які здійснювали чудо, ангели і, врешті, Ян та Павел з Рима) можна спостерегти в літературних творах. Наприклад, Францішек Салезій Єзерський у повісті «Женіха, мати королів, дружина П'яста» (Варшава, 1790) використав останню з названих версій, але, як представник епохи Просвітництва, цей мотив потрактував досить поверхово й водночас реалістично. В «Історичних співках» Юліана Урсіна Немцевича, а саме в першому творі циклу («П'яст») з'являються спочатку «юнаки надзвичайної вроди», а згодом вони ж уже ангели, які схиляють П'яста стати королем і показують йому в пророцтві майбутню тисячолітню історію Польщі⁵. Ангелів використав також Олександр Броніковський у повісті, що спирається на легенди про Попеля і П'яста під назвою «Мишина Вежа на озері Гопло»⁶.

Однак, у жодному з названих творів мова не йде про поширення християнства серед надгоплянського народу, хоча в Немцевича і Броніковського ці посланці Неба проголошують певні невідомі істини на цих землях.

¹ Anonim tzw. Gall. Kronika polska, dz. cyt., s. 12–13.

² Mistrza Wincentego. Kronika polska / Tłum. K. Abgarowicz i B. Kürbis. Wstęp i komentarze B. Kürbis. — Warszawa, 1974. — S. 98.

³ Kronika wielkopolska. Tłum. K. Abgarowicz, wstęp i komentarze B. Kürbisówna, Warszawa, 1965. — S. 64.

⁴ Polska Jana Długosza / Red. H. Samsonowicz. — Warszawa, 1984. — S. 81.

⁵ J. U. Niemcewicz. Śpiewy historyczne / Oprac. Z. Libera. — Warszawa, 1947. — S. 6–7.

⁶ A. Bronikowski. Myszka Wieża na jeziorze Gopło. — Warszawa, 1827.

Лише у деяких письменників періоду між повстаннями проблема зародження християнства на польських землях з'являється в більш конкретній формі, засвідчуючи переконання в тому, що християнство прийшло на північ від Карпат вже близько IX ст., і прийшло саме з Моравії стараннями Кирила і Мефодія. Ця проблема була, зрештою, предметом наукових дискусій також у пізніші часи — у кінці XIX і на початку XX ст. Спираючись на уривок у кілька речень із Життя Святого Мефодія (невідомого авторства), розміщеного в т.зв. «Панонській легенді», деякі історики припускали, що в краю вісян на території Малопольщі поширювалося християнство в IX ст. у слов'янському обряді¹.

Повертаючись до нашого сюжету, звернімо увагу на цілковито забуту на сьогодні повість Вінцентія Будзинського «Лехія в IX столітті», яка з огляду на подібність мотивів є ніби попередницею «Прадавня легенда» Крашевського. Вперше вона вийшла в Лейпцігу в 1843 році, а згодом мала два перевидання (1858, 1862) і була перекладена чеською мовою. Її автор, учасник листопадового повстання у волинському кінному полку Кароля Ружицького, член таємного Товариства польського народу, політичний в'язень, згодом діяч еміграції, використовуючи, зокрема, історичні легенди, особливо про П'яста, хотів показати образ Польщі сто років до Мешка I і складні політично-суспільно-релігійні процеси. Отже, до своєї повісті він також увів посланця з Моравії, місіонера, який ефективно впроваджує християнську віру серед надгоплянського населення, діє надзвичайно обережно, навчає не тільки про християнського Бога, але також про соціальну справедливість і рівність усіх людей згідно з Євангельськими принципами. Місіонер навіть зміг знайти помічника серед місцевого населення, для якого християнство не було цілком новим. Наш герой був не першим місіонером з Моравії, адже ще за кілька років до того мав туди прибути його вчитель — апостол Мефодій разом зі своїм дияконом, про що добре

¹ T. Lehr-Spławiński. Misja słowiańska św. Metodogo a Polska; tego ż, Rozprawy i szkice z dziejów kultury Słowian. — Warszawa, 1954. — S. 182—189. Згаданий уривок із життя св. Мефодія в Панонській легенді: Був у нього (тобто у Мефодія) пророчий дар, і здійснювалося багато пророцтв його, з яких одне або два наведемо. Язичницький князь, дуже сильний, що правив над Віслою, знущався і шкодив християнам. Пославши до нього (Мефодія), казав йому сказати: вийде на добро тобі, сину, охреститися з власної волі і на власній землі, щоб не був охрещений примусово на чужій землі, і згадаеш мене; що теж сталося (цит. за Т.Лер-Сплавінським, цит. праця), с. 183.

пам'ятають місцеві жителі і про що згадує наратор. Будзинський також додав до свого твору (як це часто в той час робили) історичні коментарі, у яких намагався переконати читача, що в IX ст. християнська релігія прийшла на Гопло саме з Моравії, і це мало неабияке значення як протипага германської експансії.

Релігійна проблематика одночасно перепліталася тут із політичною, зрештою, як і в інших письменників, як у «Прадавній легенді» Крашевського чи в трагедії Мечислава Романовського «Попель і П'яст», або навіть у «Королі-Духові» Юліуша Словацького, де у трансформованій легенді про П'яста (в II рапсоді) з'являються два «золоті ангели», які пізніше рятують державу Попеля від смертельної германської небезпеки. Утім, мали вони також, чи навіть передусім, виконувати спеціальну місію: «розказувати про великі Божі діяння». Можливо, варто навести відповідний фрагмент:

Kmieć Piast, przed chatą, dobrego wieczora
Używał, stary kmieć, pełny dobroci;
A wtem skrzypnęła domowa zapora
I weszli do wrót Aniołowie złoci.
Wnet przed niemi stół, stągiew miodu spora.
Pełno mięsiwa i mącznych łąkoci,
Pełno owoców rozsypano różnych.
Duchów przyjęto jadłem — jak podróżnych.
Oni też światłość utaiwszy w sobie
Opowiadali wielkie Boże sprawy
O różnych ludach chodzących po głobie,
Walki, podboje, zamorskie wyprawy.¹

Зацікавлення зародженням християнства на польських землях особливо посилилося близько 1860 року, що пов'язано з приготуваннями до вшанування тисячолітньої річниці П'яста, а отже, річниці заснування польської держави, яка виводиться від 860 року. Утворення польської держави і зародження християнства в Польщі сприймаються нерозривно.

Ініціатива організації ювілейного святкування на загальнопольському рівні вийшла з Великопольщі, де було створено комітет із семи

¹ J. Słowacki. Dzieła wszystkie / Pod red. J. Kleinera i W. Floryana. — T. XVI. — Wrocław — Warszawa — Kraków — Gdańsk, 1972. — S. 359.

осіб, який очолив Адольф Лончинський з Костельця під Іновроцлавом, а його членами стали: Єнджей Морачевський, Кароль Лібельт, Войцех Габер, а також троє священників: Блашкевич, Янішевський і Панкау.

Звернулися також до Йоахіма Лелевеля, який проживав у Брюсселі, з проханням підтримати справу вшанування річниці пам'яті П'яста, і літній історик негайно відповів, надіславши проект у вигляді сценарію загальнопольських урочистостей. До ініціативи великополян він поставився з ентузіазмом і зі словами сердечного схвалення, адже ця річниця створювала, як підкреслив, виняткову можливість для демонстрації і зміцнення патріотичної єдності гнобленого трьома загарбниками народу. Історична, а особливо хронологічна, точність щодо П'яста в цій ситуації здавалася йому несуттєвою: «Сперечалися і ще довго на цю тему будуть сперечатися дослідники. Якщо вже на те пішло, то ви, громадяни, якщо будете декларувати святкування 1000-ої річниці у 1860 р., повинні замовкнути, бо якщо мова йде про тисячу років, кільканадцять років — марне питання»¹.

Проект Лелевеля передбачав: зібрання під Крушвіцею над Гоплом великої кількості людей усіх станів і зі всіх анексованих земель (що найважливіше), а особливо великої кількості селян, «співанням гімнів на честь П'яста, хоча б зі «Співів» Немцевича, якщо не знайдеться кращих», згодом символічне пиття «чари меду» й оголошення наміру звести в цьому місці пам'ятник на вшанування «цього сільського і народного дня». Цей пам'ятник має бути якнайпростіший, наприклад, вулик, а на фронтальній стіні постаменту, серед висічених образів, які зображують сільськогосподарські знаряддя, «колесо від воза». Пропонував, якщо не буде придумано «кращого», такий віршований напис, його авторства:

Roku 860 Piastów rodzina władać poczyna;
Roku 1860 bratnie Polski ludy zjeżdżają,
Na jej cześć powszechny ul stawiają.

Сценарій урочистостей, який написав Лелевель, передбачав також, щоб усі запрошені, «після обміну братнім рукоштованням», вписали на пам'ять до великої книги свої прізвища, а також місцевість, звідки прибули, і, щоб згодом вирушили — транспортом, або пішки — до

¹ J. Lelewel. Rocznica wstąpienia na tron Ziemowita, syna Piasta, r. 860 // Dziennik Literacki. — Lwów. — Nr 73 z 11 IX 1860. — S. 582.

Гнезна, де в костелі сам примас відправив святкове богослужіння, а згадана книга з прізвищами була урочисто покладена в архів костелу.

Державну річницю Лелевель пов'язував з річницею християнства, і тому пропонував, щоб у богослужінні вшанували святого Мефодія — сучасника П'яста. «Наскільки знаю, — писав, — ритуал великопольської єпархії має щось особливе про Мефодія; нехай же духовенство виділить і возвеличить цей день».

Ювілейне святкування затримувалося в часі, збільшувалося труднощів, але приготування тривали.

«Задум святкування вже в 1860 році тисячолітньої річниці прийняття християнства над Гоплом, — читаємо в документі, оприлюдненому згаданим комітетом, — і одночасного проголошення на трон династії П'ястів, не був реалізований переважно з тієї причини, що за короткий проміжок часу не міг бути достатньо підготовлений»¹.

Отже, урочистість перенесено на 1863 рік, тобто, на той самий час, коли на Моравії і в Чехії планувалося вшанування апостолів слов'ян — Кирила і Мефодія — з нагоди початку їх великої місії тисячу років тому.

На початку 1863 року в Гнезно вийшла книга «Святі Кирило і Мефодій. Перші слов'янські апостоли. З нагоди тисячолітньої річниці першого християнського апостольства на Західній слов'янщині з програмою урочистості». Автор цієї публікації — ксьондз Іларій Кошутський, на той час католицький приходський священик в Мелжині, автор книжок про життя святих і відомий у Великопольщі популяризатор освіти серед населення, який в 1860–1862 роках, разом з Едмунтом Бояновським, редагував альманах «Сільський рік», а пізніше, після січневого повстання, був співредактором і співзасновником журналу «Освіта» (1865–1867)².

У кінці цієї книжечки розміщено програму під заголовком «Тисячолітня річниця» від 3 листопада 1862 і підписана всіма згаданими вище сімома членами комітету, у якій, зокрема, читаємо: «Пам'ятаючи, що рік проголошення династії П'ястів на трон (860), як і християнське апостольство в цих слов'янських краях (вже від 855 р.) не можна з історичною точністю визначити [...], отже, у час, коли святі Кирило і

¹ H. Koszutski. Święci Cyryl i Metody. Pierwsi apostołowie słowiańscy... — Gniezno, 1863. — S. 113.

² Див.: Słownik polskich teologów katolickich / Pod red. ks. H. E. Wyczawskiego. — Warszawa, 1982. — Т. II. — S. 369–370.

Мефодій засновували перший костел на Велеграді, то, без сумніву, або вони самі, або їхні учні, Візног і Ослав, прибули в околиці Гопла ширити слово Боже і, згідно з легендою, зайшли до сільської хати П'яста»¹.

Головні церковні урочистості під керівництвом примаса Леона Пшилуського заплановано на 8 вересня 1863 р. у Крушвіці. Того ж дня мало розпочатись насипання могили П'яста над Гоплом, на зразок могил Кракуса, Ванди і Костюшка під Краковом, це свідчить, що пропозицією Лелевеля не скористалися.

Із зібраних коштів зі всієї Польщі вирішено відбудувати костел Найсвятійшої Диви Марії з каплицею святих Кирила і Мефодія в Іновроцлаві (який тут був знищений за 28 років до того). Також планували увічнити цю важливу річницю виданням альбому письменників і польських митців, заснуванням товариства імені святого Войцеха для поширення освіти на селі. Особливо амбітним був проєкт заснування дещо згодом у Гнезно «головної школи або академії», також на пожертви, зібрані на трьох анексованих територіях. У кінці цього документа констатували, що: *«Народ не дочекався цієї пізньої річниці в давній її святості, але дочекався в повній ще силі національного і релігійного життя»*.

Січневе повстання, а власне поразка цього великого національного пориву до свободи, безумовно, перекреслила всі плани святкування річниці. Незнищеним залишилося тільки друковане слово, яке є пам'яткою тих намірів у згаданих публікаціях, а також у художніх творах.

Відгомін річниці сягнув й еміграції. У 1861 році з'явилася в Парижі невелика збірка народних оповідань, видана Карлом Балінським під знаменним заголовком: «Голос польського народу. У тисячолітню річницю смерті П'яста». А Юзеф Богдан Залеський писав у цей час в Парижі драматичну поему «Напередодні святкування тисячоліття» («Wigilia godów tysiąclecia»), що складалася з трьох частин із такими заголовками: «Крушвиця», «П'ястова могила» та «Гопло». Автор тільки першу з них закінчив повністю протягом кількох днів після початку повстання, дві інші лише почав писати.

Твір «Напередодні святкування тисячоліття» належить до слабших у доробку популярного колись, а сьогодні вже призабутого поета, але саме

¹ Там само, с. 114.

в ньому, крім проблеми національної солідарності, досить чітко простежуються кирило–мефодіївські акценти, які нас цікавлять. Залеський зображує велике зібрання приїжджих з усієї Польщі, а серед них численних паломників з низки слов'янських країн, які прибули до Крушвиці. Є там також «гусляр» з Чехії, який співає пісні про давні часи і зародження християнства серед слов'ян — особливо про те, як Кирило і Мефодій відправляли своїх учнів–місіонерів до братів на північний бік Карпат :

*Cyryl i Metod drużynę swoją
Żegnają także w pochód na echa:
«Idźcie do Piasta, dobrego Lecha» [...]*¹⁹

*Wiznog i Osłon młodziuchni wodze,
Wskazują srebrną Wisłę czeladzi:
«Stawiajmyż święte krzyże po drodze
Pan sam pod ręce oto prowadzi!»*²⁰

Мефодіївська традиція найбільше, мабуть, вплинула на видану в 1862 році у Львові трагедію «Попель і П'яст» пера молодого поета, який загинув у перші дні січневого повстання — Мечислава Романовського. Вона була написана, як інформує підзаголовок першодруку — «На тисячолітню річницю П'яста». Романовський увів святого Мефодія (виступає він саме як святий) та його диякона до персонажів драми і показав їх безпосередньо у подіях твору.

Варто коротко нагадати історичну основу цієї драми, у якій висвітлена діяльність місії святого Мефодія. То був переломний період в історії держави, заснованої колись легендарним Лехом. Автор показав її ще німцями, хоча від заснування держави пройшло близько трьох віків. Вона надалі є конгломератом споріднених племен і поділена на десять теренів. Основним, зі столицею в Крушвиці, володіє король Попель, в інших панують його двоюрідні брати як незалежні князі, зобов'язані всього лише до спільного захисту кордонів держави під керівництвом Попеля у випадку зовнішньої небезпеки. Така небезпека постійно загрожує з боку німців, які діють підступно через шпигунів, що мають підтримку зі сторони дружини Попеля — німкені. Попель у творі Романовського нічим не нагадує літописний праобраз. Він має велике почуття королівської гідності, родової, а також «народної» гордості, яку демонструє особливо у відношенні

до німців. Отже, він байдужий до цінних подарунків, які привозять для нього німецькі послы від короля Франків, Рейну і Дунаю, а коли ті натякають, що міг би колись віддати честь їхньому володарю — реагує з обуренням. Він уміє також бути дуже сміливим і відважним вождем під час війни. Має відчуття солідарності із західними слов'янськими народами і з чималою самопожертвою захищає у воєнному поході підкорених заодрян. Розуміючи небезпеку, яка загрожує його державі, прагне до зміцнення королівської влади і державної єдності. Однак остаточно грузне у внутрішніх конфліктах, перш за все із селянами, що призводить до його падіння. Після його смерті правителем країни обрано представника селян П'яста, який ефективно об'єднує всі землі країни і розпочинає нову епоху в історії держави. Можна сказати, що відбувається занепад абсолютизму старої династії і прихід до влади — у результаті демократичних виборів П'яста — нової династії.

Святий Мефодій зі своїм дяконом з'являється в драмі аж шість разів і досить розсудливо поступово навертає П'яста, а також інших селян, до нової віри. На слова Мефодія «Мій Бог є всюди» — П'яст відповідає:

Cześć Mu! I moim cześć! Niech z nami będzie
Twój Bóg, gdy Mu tak ziemia nasza miła.

Мефодій також навернув до віри матір Попеля у хвилину її смерті. Отже, його проповідницька діяльність виявилася досить ефективною, селяни зустрічають його гостинно, особливо П'яст. А таємна релігійна місія, цілеспрямовано чи мимоволі, пов'язана з політичною діяльністю, бо нова віра дає більший захист населенню цієї землі. «Хрест його захистить» від небезпеки — констатує апостол слов'ян у відповідь на питання П'яста, що це є «нещасливий» народ. Із початку розвитку дій драми Святий Мефодій діє тільки серед селян, переконуючи їх, зокрема, у почутті власної народної гідності і цінності, рішуче впливає на вибір П'яста стати новим правителем країни, тим, хоча б, що молиться за правильний вибір, маючи на увазі цього одного кандидата:

Chryste Panie!
Panie świadomy serc i ich skrytości,
Wskaż, kto ma w sercu najwięcej miłości,
Na królowanie zbratanym plemionom...

Krzyż tu Twój stanie, i dalekim stronom
Stąd kiedyś światło Twoje się odsoni...
Ziarno, co dzisiaj zeszło na tej błoni,
W inne narody zapuści korzenie...

(акт V, сцена 11)

Невипадково, що останні слова драми (після вибору П'яста) належать Святому Мефодію і звучать наступним чином: «Небес опіка над вами».

Переконання про моравську місію на наших землях утверджувалося поступово в нашій літературі, попри відсутність доказів із джерел; саме поступово, тому не було художнього твору, який би користувався великою популярністю. На такий потрібно було зачекати аж до 1876 року, тобто, до появи «Прадавньої легенди», що є першою у великому циклі із 29 оповідань, написаних Крашевським досить пізно, вже в період позитивізму, тобто протягом десятиріччя 1875–1885, названих інколи «романними хроніками», що охоплюють історію Польщі від IX століття до саксонських часів включно.

Варто нагадати, що Крашевський кілька разів висловлювався під час дискусії на тему моделі історичного роману, яка точилася в сорокові і п'ятдесяті роки, рішуче виступаючи за історичну правду, яка, на його думку, в «романі» має органічно співіснувати з літературною вигадкою. Тому сам досить ґрунтовно вивчав історичні джерела до кожного роману зі згаданого циклу.

Річ очевидна, що принцип, який він сповідував, міг бути успішно застосований щодо періодів, багатих на історичну документацію; однак інша справа, коли йдеться про давніші часи.

Тому в т.зв. «Доповнення до Прадавньої легенди» Крашевський, зокрема, писав: «Немає нічого складнішого, як відкрити завісу, що приховує зародження буття народу [...] Тільки аналогія, порівняння, певні усталені закони, яким підпорядковане буття людства дозволяють робити про це певні висновки»¹.

Романіст говорить в цих «Доповненнях» (із заголовком також «Історичні легенди») про часи Попеля і П'яста як про епоху повороту і рішучих змін в історії народу, адже принциповою справою, очевидно, була зміна влади і династії. Але цей перелом стосується не тільки політичних взаємин, а також і релігійної ситуації. Адже зароджується християн-

¹ J. I. Kraszewski. Stara baśń. — Biblioteka Narodowa — Seria I. Nr 53. — Kraków, 1975. — S. 437.

ство над Гоплом, прищеплене двома місіонерами з Моравії із неназваними іменами. Коли при першій зустрічі з П'ястом вони розповідають про невідомого Бога, П'яст дає рішучу відповідь: «Чужого нічого знати ми не хочемо!». Але під час наступних зустрічей із цими таємничими моравськими приїжджими П'яст все менше захищає т.зв. стару релігію.

Крашевський не залишає жодного сумніву про те, що він думав стосовно ранньої появи початків християнства на польських землях. Наратор «Прадавньої легенди» дає такий коментар: «Не була вже християнська віра цілком чужою в Лехії, проникала вона зі всіх сторін, але разом із тим мішалася з давньою і була тільки новим ідолопоклонінням, що торувало дорогу до навернення. Символ хреста, як амулет, уже висів приховано на не одних грудях, клали його язичникам до могили. Були охрещені люди, що жили потім у язичництві, яке їх оточувало. Основна кількість була прив'язана до віри батьків, до старих обрядів, до пов'язаних із ними порядку і суспільного звичаю»¹.

Безумовно, Крашевський створив «легенду», але таку, у якій образ доісторичної Польщі міг би створювати враження — якщо використати визначення самого романіста — «правдоподібності». Це стосується не тільки суспільно-політичних і побутових взаємин Польщі початку другої половини IX ст., але також початків християнства, яке прищеплювати повинні були, як впливає з цього роману, моравські паломники, учні солунських братів, особливо святого Мефодія².

Проблема, представлена тут переважно на літературному матеріалі, перш за все, як вище було зазначено, є проблемою історичною, загадкою, яку намагався відгадати не один історик. Ця загадка таєм-

¹ Там само, с. 257.

² Додамо, що А. Бельовський видав у 1858 р. у Львові у власному перекладі з анонімого латинського рукопису (з XIII ст.) «Житіє Святого Мефодія». У 1881 році у зв'язку з урочистостями на честь Святих Кирила і Мефодія у Ватикані вийшов вірш Є. Шуйського «Голос із Польщі на урочистість Св. Кирила і Мефодія» (J. Szujski. Głos z Polski na uroczystość śś. Cyryla i Metodego // «Czas» 1881, nr 154, а також С.Е.Козьмяна Вірш на честь Кирила і Мефодія (S.E. Koźmian. Wiersz na cześć Cyryla i Metodego // Biblioteka Warszawska, 1881. — Т. III). В Опольській Сілезії відомою була народна пісня, перекладена з чеської «Пісня до Св. Кирила і Мефодія» (що співається на мелодію: *Boże, coś Polskę*). Див. F. Grivec. *ŚŚ Cyryl i Metody / Przełożył ks. J. Korzonkiewicz*. — Kraków, 1930. Надаймо також, що про Кирила і Мефодія у слов'янській поезії (окрім польської) пише Петро Лавров у книжці «Кирило і Мефодій в давньослов'янському письменстві, Київ, 1928, с. 213–233; тут також антологія поезії. На увагу заслуговує стаття: K. Wrocławski. *Historyczne, legendarne i literackie echa misji morawskiej braci sołuńskich w Polsce* // «Godiszen Zbornik». — Скоп'є, 1970. — Т. 22. — С. 393–417.

ничих відвідин П'яста двома прибулими здалека прочанами становить і сьогодні предмет досліджень, і надалі існує гіпотеза, що могли це бути якісь посланці з Моравії, хоча, очевидно, то не були брати Кирило і Мефодій. Так, наприклад, Казімеж Шльонський, намагаючись встановити хронологію, що стосується попередників Мешка I, пише: «Порівнюючи наведені вище генеалогічні дані [тобто ті, що стосуються династії П'яста], ми можемо також визначити період життя попередників Мешка у середньому по 55 років, але, якщо вірити хроніці, Семовіт помер доволі молодим, натомість Лестек жив, напевно, довше, оскільки правив деякий час разом із сином. Іншою зачіпкою може бути святкування постригу семилітнього Семовіта, під час якого мали з'явитися чужі гості. Якщо, як вважаємо, це були великоморавські емісари, то перебування їх припало на період найбільшої активності місії Мефодія, тобто на 863–868 рр»¹.

¹ K. Ślaski. Wątki historyczne w podaniach o początkach Polski. — Poznań, 1969. — S. 83 — Згадані попередники Мешка I, це: П'яст — Семовіт — Лестек — Семомисл (батько Мешка). М. Плезя пише: «*На нашу думку, мають рацію ті, хто вважає імена чотирьох предків Мешка автентичними*», цит. праця, с. 12, примітка.